

ORBÁN SZABOLCS OFM

Néhány szempont a katolikus ökoteológia kérdéseihez

Il problema dell'ecologia diventa una questione che sempre di più, ed in una maniera sempre più profonda, tocca e coinvolge tutti i livelli della società odierna. Negli anni 60 alcuni studiosi hanno fatto l'affermazione, che i radici di questo problema sono collegati con "l'arroganza giudeo-cristiana" che ha avvelenato la mentalità umana e ha portato ai risultati che possiamo scoprire nelle tragedie del mondo di oggi. Nel nostro articolo mettiamo in evidenza i problemi di questa affermazione, e cerchiamo di presentare l'apporto della Chiesa cattolica alla ricerca degli radici di questa questione, e nello stesso momento di abbozzare una via di uscita da questa crisi. Una via che prima di tutto necessità una conversione ecologica, per il quale mostriamo un modello in San Francesco di Assisi e nella spiritualità francescana.

Parole di chiave: Ecologia, ambiente, teologia morale, Chiesa cattolica, San Francesco, spiritualità francescana

„Nyisd meg hát szemedet, hajtsd ide füledet, oldjad meg ajkad és tárd föl szíved, hogy minden teremtményben csak Istenedet lássad, dicsérsjed, szeresd és tiszteld, magasztald és imádd, nehogy az egész világ felkeljen ellened.” (Szent Bonaventura, Itinerarium mentis in Deum, I,15)

Bevezetés

Az utóbbi időben a tömegtájékoztatási eszközök gyakran foglalkoznak olyan témákkal mint a globális felmelegedés, az üvegházhatás és az ózonlyuk, a föld ivóvíz-készletének szennyezettsége, az elsivatagosodás jelensége, a fosszilis energiahordozó-készlet kimerülése, a savas esők kérdése, vagy éppen a nálunk is nagyon aktuális erdőirtások problémája. Ezekről a kérdésekről hallva nagyon könnyen csatornát váltunk a televíziónál, vagy átlapozunk az újság másik oldalára, mert úgy gondoljuk, hogy bennünket nem érintő kérdések ezek.

Esetleg egy kicsit másként érint bennünket ez a probléma, amikor az üzemanyagárák emelését látjuk, vagy éppen közvetlen-környezetünkben bekövetkező természeti katasztrófáról hallunk (pl. a közelmúltban történt árvizek stb.). Ilyenkor talán húsba vágóan érint bennünket ez a jelenség, s talán ennek kapcsán már jobban kezdünk megismerkedni azzal a fogalommal, amelyet egyes körökben lassan már évtizedek óta ökológiai krízisnek neveznek.

Persze, e felvezető gondolatok kapcsán rögtön felvetődhet a kérdés, hogy egyáltalán mit keres ez a téma a teológiai gondolkodás célkeresztjében, kell-e ezzel a témával az erkölcssteológia foglalkozzon, mi köze az Egyház tanításának ehhez a témakörhöz?

Úgy gondolom, hogy – a korábban említett – gyakorlati problémákon túl, amelyekhez az Egyháznak mindig kell legyen mondanivalója, ezt a kérdést aktuálissá teheti/teszi az a megközelítés is, amely az ökológiai problémával való foglalkozás őskorában fogalmazódott meg, s amely ebben a témakörben azóta is talán az egyik legtöbbet idézett megállapítás: Lynn White szerint¹ a modern korban tapasztalható ökológiai probléma oka elsősorban abban az „ortodox keresztény arroganciában” keresendő, amely a Teremtés könyvében megfogalmazott „Töltsétek be a földet! Hajtsátok azt uralmatok alá, és uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és minden állaton, amely mozog a földön!” (Ter 1,28b-29) parancson alapszik. Tehát, hogy igazából a jelenkori ökológiai krízisért a kereszténység okolható.

Ezért a következőben azt szeretnénk megnézni, körbejárni, hogy vajon ez a sokat idézett megállapítás mennyire állja meg a helyét; hogy valóban a zsidó-keresztény gondolat természetes következménye-e az ökológiai krízis; tényleg nem tett semmit

---

¹ Először egy 1966. december 26-án, Washingtonban tartott előadáson hangzott el, majd később nyomtatásban is megjelent: WHITE, Lynn Townsend, Jr., *The Historical Roots of Our Ecologic Crisis*, in *Science* (1967. március 10), 1203–1207

az Egyház – s itt elsősorban a katolikus Egyházra gondolok – ennek a kérdésnek a tudatosítása, illetve a probléma megoldása érdekében? Tényleg megfelel-e a keresztény életmódnak az ilyen jellegű, természet-ellenesnek tekinthető életvitel? ... E kérdésekre talán akkor kaphatunk választ, ha megnézzük, hogy hogyan jelenik meg ez a téma az Egyház tanításában: akkor látni fogjuk majd azokat a főbb irányvonalakat, amelyek ebben a témakörben az utóbbi száz évben kirajzolódtak, s amelyek egyben mutatják azokat a hangsúlyokat is, amelyekre keresztényként érdemes figyelmet szentelnünk.

Ezen utunkat három lépésben szeretnénk megtenni: először röviden áttekintjük a természetvédelemnek, illetve a hozzá kapcsolódó kérdéseknek néhány egyházi dokumentumban való előfordulását – ezzel együtt láthatjuk a téma fejlődését, illetve az egyre nagyobb tudatosulását. A második lépésben – egy rövid kitérő után, amelyben próbáljuk összefoglalni a fontosabb ökoetikai irányzatok alap gondolatait – szemügyre vesszük azokat a fontosabb meglátásokat, amelyeket a jelen helyzetben a katolikus társadalmi, illetve bioetikai tanítás fontosnak tart kihangsúlyozni. A harmadik, egyben befejező részben pedig egy olyan példára szeretnénk feltekinteni – Assisi Szent Ferenc személyére –, aki kiutat mutathat a jelenlegi krízis helyzetből.

Ahhoz, hogy a felvázolt úton végigmehessünk elsőként egyáltalán magát a témát, a problémát kellene tisztázzuk: Amióta ember az ember azóta – mindig a maga módján – közvetlen hatással, kölcsönhatással volt a környezetre: egyrészt mindig megpróbálta azt élete fenntartásához felhasználni (táplálkozás, öltözködés), másrészt pedig igyekezett életkörülményeit minél kevésbé mostohává tenni, ami mindig a természet módosításával járt együtt. Ezért talán érdemes néhány gondolatot szánni az ember és környezete közötti kapcsolat, viszony alakulásának, kiemelve azokat a fontosabb tulajdonságokat, amelyek az egyes szakaszokban hangsúlyosabbak voltak.

Ha szemügyre vesszük az emberiség történetét, akkor azt látjuk, hogy az ember és környezete viszony alakulásában alapvetően három nagy szakaszt különböztethetünk meg: az első az egy egyensúlyi szakasz, a másodikat ebből az egyensúlyból való kimozdulásként határozhatnánk meg, a harmadik időszakot pedig tekinthetjük az egyensúlyból való elmozdulás következményeitől megjelölt időszaknak, vagy – ha optimistábban tekintünk a témára, akkor – egy új egyensúlyra való törekvés kezdeti korszakának is².

E három időszak közül talán az első korszak volt a leghosszabb, hisz ezt a viszonylagos egyensúly-időszakot több millió évre tehetjük: gyakorlatilag – most eltekintve az ember megjelenése körüli vitáktól – a kezdetektől a Homo Sapiens Sapiens megjelenéséig tartó periódust öleli magába. Ebben az időszakban az ember, illetve elődje része volt a természetnek: az ehető növények, a vadászható állatok biztosították számára a továbbélés és fejlődését lehetőségét, ill. az ember nem avatkozott be maradandóan a természet folyamataiba. Ezt az egyensúlyi állapotot még a tűz alkalmazásának a felfedezése sem befolyásolta meghatározó módon, habár kétségtelen, hogy ez jelentette a második korszakba való átmenetnek a kezdetét.

E második korszak – az egyensúly felbomlásának időszakába – a két olyan „forradalmi” ugrást foglal magába, amely a korábban említett egyensúly megbomlásához vezetett: az első a neolitikumi forradalom, amikor a vadászást és gyűjtögetést felváltó növénytermesztés és háziállat-tenyésztés egy radikális változást jelentett a korábbi természet rendjében, s az ember – a mezőgazdasági terület felszabadításával, a legeltetéssel stb. – maradandó változásokat idézett elő a helyi ökoszisztémákban, akkor amikor a természetes életkörülmények helyett/ lerombolásával az emberi életkörülményeket kezdte kialakítani. A második forradalom, az ipari forradalom időszakának fő

---

2 Vö. PRZEWOZNY, Bernard J., *Ambiente-ecologia*, in CAROLI, Ernesto (a cura di), *Nuovo Dizionario di Teologia Morale*, Edizioni Messagero Padova, ²1992, 26–35

jellemzője, hogy az ember felülkerekedik a természetén, uralja a természetet: a XVII. századtól kezdődő hatalmas tudományos fejlődés, amely egyrészt újabb és újabb fehér foltokat tárt fel a természet rendjéből, másrészt pedig az újabb ismeretek, technológiák által egyre nagyobb hatással volt a természetre ... anélkül, hogy tekintettel lett volna a gazdaság és környezet közötti helyes viszony tiszteletbetartására. Különösképpen az utóbbi 50-100 évben vált túlhangsúlyozottá az ember, mint aktív résztvevő és a természet, mint passzív elem közötti dualizmus, amit nagyban befolyásolt a természeti források utáni egyre nagyobb igény, az emberiség számának exponenciális növekedése, a technológiák egyre nagyobb fejlettsége, olyan energiaforrások felfedezése és alkalmazása, amelyek pl. függetlenítették az embert a nap világosságától. S mindezek mellett nem szabad megfeledkeznünk azokról a politikai törekvésekről sem, amelyek ezen mozgásoknak a háttérben működtek. Ennek az időszaknak az eredménye az emberi én abszolutizálása, a minden határ tagadása, az „itt és most”-ra korlátozódó gondolkodásmód, az utilitarizmus és érdek túlhangsúlyozása, a kötelezettségek nélküli boldogságérzet elérhetőségének a tapasztalata, amelyek együttesen a „halál kultúrájának”³ kialakulását segítették elő, s amelyben általánossá vált a meggyőződés, hogy az ember korlátlanul, felelőtlenül kihasználhatta, fölélhette a természet javait.

A 1960-as évektől kezdődően beszélhetünk az ember és környezete kapcsolatának harmadik szakaszáról: amelyet, kis túlzással, az egyensúly kialakítása elkezdéseként határozhatunk meg. Ennek gyökerei az ipari társadalommal szembeni, annak belsejéből kiinduló kritikákra vezethetőek vissza. Ez nagymértékben összefügg a környezetszennyeződés egyre nyilvánvalóbb jeleinek a felismerésével, a városi erőszak megjelenésével, a III. világ problémáinak (éhínség, vízhiány, eladósodás stb.)

---

3 Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Evangelium Vitae kezdetű enciklika az emberi élet sérthetetlenségéről* (1995. március 25), in <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=78> (2012. november 15).

közismertté válásával, amelyek mindegy figyelmeztető jelként tették nyilvánvalóvá a határtalan gazdasági fejlődés filozófiájának elégtelenségét. Ez egyrészt a környezetvédő mozgalmak egyre tudatosabb és határozottabb tevékenységében, másrészt pedig az ezekkel szoros összefüggésben lévő filozófiai, társadalomtudományi kutatások szélesebb körű terjesztésében érhető tetten.

Ennek egy fontos mérföldköve – vagy kezdőpontja – az 1962-ben megjelent „Néma tavasz”⁴ című írás, amely a vegyszerek és hulladékok táplálékláncba való bekerülése és felhalmozódásából származó katasztrófa lehetőségére hívja fel a figyelmet. Fontos esemény a tíz évvel később, a Római Klub megbízásából készült un. Meadows jelentés⁵, amely „A növekedés határai” címet viseli, s rámutat az ember által indukált gazdasági növekedés tarthatatlanságára, aminek legfőbb korlátját éppen a természet kizsákmányolhatóságának – nyersanyag-tartalék és a hulladékot befogadó természetes rendszerek – határoeltsága adja. Ezek nagyban meghatározták azt, hogy az ENSZ stockholmi konferenciáján⁶ már egy szemléletmódváltás következzen be a természettel való kapcsolat viszonyában: az addig jellemző gazdasági erőforrások feltérképezése és számbavétele helyett az emberiségre hatással lévő természet került a figyelem középpontjába: ezek kölcsönhatásának és az egymásrautaltságának a tudatosítására került a fő hangsúly. Ez a változás biztosított aztán alapot a környezetvédelem politikai megalapozásának létjogosultságához.

Ahhoz hogy valóban sikeres legyen ez a környezetvédelmi politika és a vele összefüggő emberi viselkedésmód, szükséges,

4 Az eredeti mű: CARSON, Rachel, *Silent Spring*, Houghton Mifflin, 1962.

5 AA. VV, *The Limits to Growth*, Universe Books, 1972.

6 ENSZ környezeti világkonferenciájára 1972-ben került sor Stockholmban, ahol a résztvevők nyilatkozatot fogadtak el a környezetvédelem alapelveiről és nemzetközi feladatairól és az ezen a téren szükséges együttműködés irányítására, a nemzetközi erőfeszítések összehangolására létrehozták az ENSZ Környezeti Programját (UNEP).

hogy ez egy kettős törődésben jusson kifejezésre. Egyrészt gyakorlati lépéseket kíván az emberiséget – minden szinten – képviselő szervezetektől: elsősorban a gazdasági élet fő szereplőitől, de különböző társadalmi szervezetektől is. Ugyanakkor ez az igyekezet gyökértelen – s ennek függvényében eredménytelenségre ítélt – ha nem előzi meg, s nem követi egy gondolkodásmódbeli megalapozás és változás:

A jelenleg uralkodó haszonelvű, individualista gondolkodásmód helyett egy, a közösség javát, a közjót szem előtt tartó szemléletmód az, amellyel a közös kincsünket, a Földet, s közösségünket, az emberiséget (meg)őrizni tudjuk.⁷

Ebben a megalapozó és változást elősegítő tevékenységben fontos szerepet tölthetnek be az egyes egyházak, keresztyén felekezetek, s ezek között a katolikus Egyház is. Persze lehet, hogy első megközelítésben az ökológia és vallás szokatlan kapcsolatnak tűnhet, de ha a jelenkori társadalomban zajló eseményeket, megnyilvánulásokat nézzük, akkor azt látjuk, hogy az egyes egyházakon belül az utóbbi évtizedekben egy felelősségteljes hozzáállás van kialakulóban a természetvédelem kérdéskörében. S ez nemzetközi szinten nemcsak a környezeti krízis teológiai vonatkozásainak elemzésében merül ki, hanem a mindennapok szintjén is egyre több kezdeményezésről hallunk, amelyek a környezeti problémák kiküszöbölésére és megelőzésére irányulnak. S ezeknek a kezdeményezéseknek az alapjánál az a meggyőződés áll, hogy a hívő embereknek hitükből fakadó felelősségük van a teremtett világ megőrzésében.

Ugyanakkor azt is be kell ismernünk, hogy tájainkon ez a fajta hozzáállás még eléggé gyerekcipőben jár az egyes egyházak, felekezetek szintjén. Magyarországon, de nálunk is

---

⁷ BARITZ Sarolta Laura, *Gondolkodásmód és gyakorlat*, in *Hogy művelje és őrizze meg. Tanulmánygyűjtemény a környezettudatos gondolkodáshoz*, <http://www.teremtesvedelem.hu/content/korlevel/tanulmanygyujtemeny-kornyeztudatos-gondolkodashoz#1> (2012. november 15).

inkább elszigetelt kezdeményezésekről tudunk. De az a tény, hogy Magyarországi Püspökkari Konferencia néhány évvel ezelőtt egy körlevelet bocsátott ki ebben a témakörben⁸, s amelyhez még három kiegészítő kötet látott napvilágot tanúskodik arról, hogy a mi – Közép-, Kelet-Európai – régióinkban is történnek előrelépések ezen a téren.

A természet és ember viszonya a katolikus egyház dokumentumaiban

A teremtett világ tisztelete mindig is a Katolikus Egyház tanításának szerves részét alkotta: s habár ennek a magatartásnak a gyökerei sokkal messzibbre nyúlnak vissza, a XX. század közepétől kezdődően több enciklika, szentszéki megnyilatkozás érinti ezt a kérdést. Ez alapvetően annak köszönhető, hogy ez a kérdéskör szorosan összefügg az emberrel: őt érintik a változások, ő az okozója, előidézője ezeknek a változásoknak, s ő maga az, aki képes ezen változtatni, amennyiben önmagán kezdi az átalakítás és megújítás nehéz munkáját⁹.

Hogyha az egyes egyházi megnyilatkozásokat vesszük szemügyre, akkor azt láthatjuk, hogy a dokumentumokban megjelenő természet iránti érzékenység nagyjából párhuz-

---

8 MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Felelősségünk a teremtett világért, körlevél a teremtett világ védelméről* (2008), in <http://www.teremtesvedelem.hu/korlevel/korlevel1> (2012. november 15.) A MKPK előző körlevelei: *Igazságosabb és testvériesebb világot! A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele a hívekhez és minden jóakarátú emberhez a magyar társadalomról* (1996) *A boldogabb családokért. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele a hívekhez és minden jóakarátú emberhez a házasságról és a családról Magyarországon* (1999); *Az élet kultúrájéért A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Körlevele a bioetika néhány kérdéséről* (2003)

9 Vö. ERDŐ Péter, *Előszó*, in *Hogy művelje és őrizze meg. Tanulmánygyűjtemény a környezettudatos gondolkodáshoz*, <http://www.teremtesvedelem.hu/korlevel/korlevel2#0> (2012. november 15).

mosan – egy időben – jelenik meg az első a környezet veszélyeztetettségére figyelmet felhívó írásokkal.

Az első időszakban – főleg a 60-70-es évek – az ökológiai kérdés inkább az Egyház szociális küldetésének témakörében nyer megfogalmazást: elsősorban az erőforrások, teremtett javak méltányos és igazságos elosztását szorgalmazzák. Ebben a sorban kiemelkedő helyet foglal el a *Lumen Gentium*, azaz a II. Vatikáni Zsinat Egyházról szóló dogmatikus konstitúciója, amely a világi hívek szerepével kapcsolatosan kiemeli (LG 36):

A hívőknek tehát föl kell ismerniük az egész teremtés belső természetét, értékét és Isten dicséretére rendeltségét, s még világi tevékenységükkel is segíteniük kell egymást a szentebb életre, hogy Krisztus lelke átjárja a világot, mely így az igazságosságban, szeretetben és békében biztosan eléri célját. Ebben az egyetemesen teljesítendő feladatban a világi híveknek kiemelkedő helye van. A Krisztus kegyelme által belülről fölemelt világi szakértelmükkel és tevékenységükkel nagyon hatásosan hozzájárulnak ahhoz, hogy a teremtett javak a Teremtő rendelkezése szerint és az Ő Igéjének világosságában az emberi munka, a technika és a civilizáció haladása által minden ember javára szolgáljanak; hogy a javakat méltányosabban osszák el, és az emberi és keresztyén szabadság egyetemes fejlődését mozdítsák elő.

Az egy évvel később, 1965 decemberében megszavazott *Gaudium et Spes*, az Egyházról a jelen világban szóló konstitúció hangsúlyozza, hogy a teremtett környezet belső rendje is érték, amelyet az embernek tiszteletben kell tartania. Ugyanakkor kiemeli azt is, hogy az emberiség meghívást kapott a Teremtő művének a folytatására¹⁰. Talán fontos még azt is megemlítenünk, hogy – habár nem kifejezetten az ember és természet kapcsolatának összefüggésében beszél erről, de – a dokumentum az emberiség mélyebb kérdéseivel kapcsolato-

---

10 Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et Spes kezdetű lelkipásztori konstitúció az Egyházról a mai világban* (1965. december 8), [a továbbiakban GS], in *A II. vatikáni zsinat tanítása*, Szent István Társulat, Budapest é. n., 34–36.

san megjegyzi: „Valójában azok az egyensúlyzavarok, melyektől a mai világ szenved, azzal az alapvetőbb egyensúlyzavarral függenek össze, mely az ember szívében gyökerezik”¹¹.

Az 1970-es római püspöki szinódus *De iustitia in mundo*¹² című dokumentuma fontos meglátásokat fogalmaz ezen a téren:

„10. Az emberiséget az utóbbi huszonöt évben eltöltő remény, miszerint a gazdasági növekedés olyan mennyiségű anyagi javakat fog előállítani, hogy a szegények legalább ennek a gazdaságnak az asztalról lehulló morzsáiból részesedhetnek – hiú reménynek bizonyult ....

11. Mindezekon túl a gazdagabb országok – kapitalista és szocialista országok – természeti kincsek és energiaforrások iránti igénye (és következésképp a felhasználásukkal járó víz- és levegőszennyezés) olyan óriási, hogy ha ezt a magas és egyre növekvő fogyasztási és szennyezési mutatót kivételesen az egész emberiségre, akkor a földi élet elemi feltételei, a levegő és a víz visszafordíthatatlan mértékű pusztulást szenvednének.

12. A világ egységére irányuló törekvések ereje, az elosztás egyenlőtlensége – aminek eredményeként a bevételekkel, a beruházásokkal és a kereskedelemmel kapcsolatos döntések háromnegyede az emberiség egyharmadának, és pedig gazdagabb egyharmadának a kezében összpontosul –, valamint a tisztán csak gazdasági fejlődés értelmetlenségének és a bioszféra anyagi korlátainak felismerése tudatára ébreszt bennünket annak a ténynek, hogy a mai világban az emberi méltóság újfajta értelmezési módjai vannak kialakulóban.”

Az egy évvel később (1971) megjelenő *Octogesima adveniens* című apostoli levelében VI. Pál pápa már kifejezetten ír a környezeti krízisről, illetve a keresztények felelősségéről amikor azt mondja:

(...) Az emberek ma szinte egyik percről a másikra ébrednek

11 GS 10

12 SYNODUS EPISCOPORUM, *De iustitia in mundo*, in *Acta Apostolicae Sedis* 63 [1971] 923–942), az idézett rész magyar fordítása in JÁVOR Benedek, *A katolikus tanítás és az ökológia*, Védegylet, Budapest 2004, 23.

ennek tudatára: olyan meggondolatlanul zsákmányolták ki a természetet, hogy fennáll a természet lerombolásának, és annak a veszélye, hogy a természettel való visszaélés vétke magára az emberre száll vissza.

De az ember számára nem csak anyagi környezete válik állandó veszélyforrássá, például a természet elszennyeződése, a vegyi szennyezés, az új betegségek, a totális megsemmisítő eszközök révén; az ember már saját humánkörnyezetén sem tud úrrá lenni többé, annyira nem, hogy képes jövőbeni életfeltételeit is teljességgel elviselhetlenné tenni. Ez társadalmi-szociális kérdés, és teljesen nyilvánvalóan kihat az emberiség egész családjára.

A keresztényeknek ezen újfajta kilátások felé kell fordítaniuk figyelmüket, hogy legyen erejük a többi emberrel együtt vállalni a felelősséget a jövőért, amelyet immár az emberiség közös sorsának kell mondanunk.¹³

Ennek szellemében nyilatkozik VI. Pál pápa, amikor az 1972-es Stockholmi ENSZ konferenciára küldött üzenetében¹⁴ határozottan állást foglal a teremtés egészének jósága, a természeti környezetünkkel és a jövő generációkkal szembeni felelősségünk, valamint a szolidaritás eszméje mellett. S amikor érvel a gazdasági fejlődés és növekedés fenntartása mellett, akkor szorgalmazza az ebből fakadó szennyezések lehetőség szerinti csökkenését is. Ugyanitt hívja fel a figyelmet arra is, hogy minden technikai megoldás eredménytelen marad, ha nem jár azzal együtt egy radikális mentalitásváltás, amely megfelel egy igazi etikai igényességnek¹⁵.

13 VI. PÁL PÁPA, *Octogesima adveniensi kezdetű apostoli levél* (1974. május 14), 21, in TOMKA Miklós – GOJÁK János (szerk), *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*, Szent István Társulat, Budapest é.n., 328.

14 PAOLO VI., *Le preoccupazioni ecologiche e le esigenze del reale sviluppo*, in *Insegnamenti di Paolo VI*, 1972, vol. X., Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1973, 606–610 – franciául: http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/messages/pont-messages/documents/hf_p-vi_mess_19720605_conferenza-ambiente_fr.html

15 VI. Pál ezen üzenetében már megjelenik az első utalás Assisi szent Ferencre, ami a témánk továbbvitele szempontjából majd később fontosnak bizonyul.

II. János Pál pápa 1979. március 4-én megjelent *Redemptor hominis* című első enciklikájában megkérdőjelezi a fejlődés modern gondolatának fogalmát, s gyakorlatban tapasztalható visszasságok alapján kijelenti, hogy:

A technika fejlődése és az emberi kultúra mai formája, melyben a technikai tudományok elsőbbséget élveznek, megkövetelik az erkölcsi élet és az etika tudományának fejlődését is, ez azonban egyre gyatrábbnak látszik. Ezért a technika fejlődése, jóllehet csodálatot ébreszt és könnyen az emberi nagyság benyomását keltheti, melyről a Teremtés könyvében már a teremtés leírásakor legalább mint csíráról szó van, elkerülhetetlenül félelmeket kelt.

S ehhez közvetlenül kapcsolódva jó néhány kérdést tesz fel arra vonatkozóan, hogy vajon a technikai fejlődés, amelynek szerzője és végrehajtója az ember, minden szempontból embe-ribbé teszi-e az embert?

Vajon az ember mint ember jobbá válik-e e fejlődés révén, azaz lelkiileg érettebb lesz-e, emberi méltóságának jobban tudatára ébred-e, lelkiismerete parancsának jobban engedelmeskedik-e, bőkezűbb lesz-e mások felé, főleg a szegények és betegek felé, készebb-e segítséget nyújtani a rászorulóknak?

Mivel Krisztus által alkalmassá váltak arra, hogy az emberre vonatkozó kérdést ilyen egyetemesen átérezzék, a keresztényeknek föl kell tenniük ezt a kérdést; de mindenkinek föl kell tennie, főleg azoknak, akik olyan társadalmi csoportokhoz tartoznak, melyek tevékeny részesei korunk fejlődésének. Nekünk, akik szemtanúi és részesei vagyunk e fejlődés, sem túlságosan nem lelkesedhetünk érte, sem túlzott csodálat nem lehet bennünk mindaz iránt, amit elértünk; hanem mindegyikünknek a legnagyobb becsületességgel föl kell tennünk a lényeges kérdéseket, melyek az ember mai és elkövetkező helyzetét illetik. Az emberi szellem találmányai, amelyek eddig megszülettek, és amiken a technika szakemberei törik a fejüket, vajon támogatják-e az ember erkölcsi és szellemi fejlődését? Gyarapszik-e, fejlődik-e az ember mint ember a jelen körülmények között, vagy visszafejlődik és elveszíti emberségét? Az emberekben, az emberek belső világában, ahol a jóság vagy a rosszság él, föllülkerekedik-e a jó a rosszal szemben? Növekszik-e az

emberekben és az emberek között a szeretet egymás iránt, egymás jogainak – mégpedig mindenki, minden egyén, nép és nemzet jogainak – tiszteletben tartása, vagy épp ellenkezőleg, a sokféle önszeretet gyarapszik, a nacionalizmus az igazi hazaszeretettel szemben, sőt az uralkodás másokon a jogok és érdekeltségek igazságtalan birtoklása által, s erősödik a törekvés, hogy az egész technikai, tudományos fejlődés eredménye végsősoron a mások fölötti uralkodás legyen, s így vagy úgy az imperializmust szolgálja?

A két évvel később megjelenő *Laborem exercens* enciklikában (1981. szeptember 14), továbbra is foglalkozik a fejlődés kérdésével, illetve annak a természeti környezetre gyakorolt hatásával és felteszi a kérdést, hogy ez vajon mennyire egyeztethető össze a keresztény ember céljával¹⁶.

A *Sollicitudo rei socialis* enciklikában (1987. december 30) a világ állapotának felvázolása közben – ahol megemlíti a szociális szempontból fontosabb problémákat: az Észak és Dél között húzódó gazdasági szakadék, lakáshiány, munkanélküliség, eladósodás, a keleti és nyugati blokk szembenállása, a terrorizmus, fegyverkereskedelem stb. – környezeti problémákra való érzékenység pozitív példaként szerepel:

Korunk pozitív vonásai közé kell sorolnunk a rendelkezésünkre álló nyersanyagok korlátozott voltának tudatát, továbbá a természet épségének és ritmusának megbecsülését, és a fejlődés tervezésénél ügyelnünk kell arra, hogy ezt ne áldozzuk fel bizonyos demagóg jelszavaknak. Ezt manapság környezetről való gondoskodásnak nevezzük.¹⁷

Ehhez kapcsolódóan pedig a fejlődés további útját felvázolva kiemeli a környezet megbecsülésének fontosságát, s három szempont szerint is további elgondolkodtatásra késztet ebben a

16 Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Laborem exercens kezdetű enciklika* (1981. szeptember 14), in TOMKA Miklós – GOJÁK János (szerk), *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*, 4, 12–15 pontok.

17 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Sollicitudo Rei Socialis kezdetű enciklika* (1987. december 30), [a továbbiakban SRS], in TOMKA Miklós – GOJÁK János (szerk), *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*, 26.

témakörben: egyrészt minden teremtett létezőnek, természetéből fakadóan helye van a kozmoszban; másrészt a természeti kincsek korlátozottsága, harmadsorban pedig az ipari országok termelés szerkezetéből fakadó következményekkel való számolás fontosságára hívja fel a figyelmet¹⁸. S ezek alapján megfogalmazza, hogy „hogyan az egyetemes természet látható és elemi alkotórészei dolgában, amelyekből a kozmosz áll, alá vagyunk vetve nemcsak a biológiai, hanem az erkölcsi törvényeknek is, és ezek nem szeghetők meg büntetlenül”¹⁹.

Ebben a témakörben kiemelkedő fontosságú – még ha egyházi szempontból nézve nem is annyira fajsúlyos – megnyilatkozás az 1990-es Béke világnapi üzenet, amely *Békesség a teremtő Istennel, békesség az egész teremtett világgal* címet viseli, s amely – ahogy a címéből is kiderül – az embernek a teremtett világgal való kapcsolatát tárgyalja. Ebben a nyilatkozatában a Pápa úr az ökológiai kérdést az etika oldaláról, az értékek tisztelete felől közelíti meg, s úgy látja, hogy bizonyos alapvető értékeket (legelsősorban is az élet tiszteletét) háttérbe szorítja az ember bűnös önzése (hatalomvágy, uralomvágy), s így „mikor az ember hátat fordít a Teremtő terveinek, olyan zavart idéz elő, amely óhatatlanul visszahat a teremtés teljes rendjére”²⁰.

Az ezt követő időszakban csaknem valamennyi hivatalos dokumentumban, amely valamiképpen érinti az emberiség jelenét és jövőjét (tehát főleg a társadalmi és az étellel

---

18 Fontos észrevennünk azt, hogy a felsorolt három szempontból az első a természet (ön)értékére helyezi a hangsúlyt, ezzel is kiemelve ennek elsőbbségét a természeti kincsek korlátozott volta, illetve a környezet-szennyezésből kiinduló érveléshez képest.

19 SRS 34.

20 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Békesség a teremtő Istennel, békesség az egész teremtett világgal – üzenet a 23. Béke világnapra* (1990. január 1), in <http://www.teremesvedelem.hu/content/cikk/az-okologiai-valsag-kozos-felelossegunk>, 5. Ebben az üzenetben jeleni meg először (vö. 10. pont) – egyházi dokumentumban – az ökológiai krízis fogalma, mint aggodalomra okot adó jelenség.

kapcsolatos kérdéseket tárgyaló megnyilatkozásokban) az ökológiai kérdés, mint az emberiség legaggasztóbb jelensége jelenik meg. Így például az 1991-ben megjelent *Centesimus Annus* enciklikában a fejlett társadalomhoz kötődő részproblémák közül kiemelkedő helyet foglal el az ökológiai kérdés. A Pápa úr úgy látja, hogy:

A természetes környezet esztelen rombolása mögött egy antropológiai tévedés húzódik, amely – sajnos – nagyon elterjedt korunkban. Az ember, amikor felismeri, hogy munkája által képes átalakítani és bizonyos értelemben „megteremteni” a világot, elfelejti, hogy ezt a munkát mindig a teremtett dolgok eredeti isteni adományozása alapján végzi. Úgy gondolja, hogy önkényesen rendelkezhet a földdel, feltétel nélkül alávetheti saját akaratának, mintha annak nem lenne előzetes jellemzője és rendeltetése, amelyet Isten adott neki, s amelyet az embernek tovább kell fejlesztenie, de nem hamisíthat meg. Az ember helytelenül Isten helyébe lép, és így végeredményben elősegíti az általa inkább elnyomott, semmint kormányzott természet lázadását, ahelyett, hogy a teremtés művében Istennel működne együtt.²¹

Hasonló szempont fogalmazódik meg az *Evangélium Vitae* enciklikában, ahol II. János Pál pápa kihangsúlyozza, hogy az ember „különleges felelősséggel tartozik az élő környezetért, azaz a teremtésért, melyet Isten személyes méltósága, élete szolgálatába állított, de nemcsak a jelen, hanem a jövő nemzedékek szempontjából is”, s megismétli azt a korábban is megfogalmazott meglátását, hogy „a látható természettel szemben mi emberek nem csupán biológiai, hanem erkölcsi törvényeknek is alá vagyunk vetve, melyeket nem hághatunk át büntetlenül”²². Ennek fényében talán az sem meglepő, hogy az

21 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Centesimus Annus kezdetű enciklika* (1991. május 1), in TOMKA Miklós – GOJÁK János (szerk), *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*, 37.

22 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Evangélium vitae kezdetű enciklika az emberi élet sérthetetlenségéről* (1995. március 25), Szent István Társulat, Budapest 1995, 41.

1999-es püspöki szinódus után megjelent *Ecclesia in America* apostoli levél az égbekiáltó társadalmi bűnök közé sorolja a környezetnek bármiféle rombolását.

Ez a felelős hozzáállás érződik ki II. János Pál pápa és I. Bartholomeosz konstantinápolyi pátriárka 2002-ben megjelent közös szózatában, az un. *Velencei Nyilatkozat*-ban, ahol a két egyházfő minden jóakarató hívő és nem hívő embert felhív a környezeti problémákkal való felelős szembenézésre és cselekvésre, s kiemelik, hogy „Új felfogás és új kultúra szükséges, amelyek az ember teremtésben elfoglalt központi helyzetén alapulnak, és amelyeket azon környezetetikai viselkedésmód ihletett, mely Istenhez, önmagunkhoz és a teremtéshez fűződő hármass viszonyunkból fakad”²³.

XVI. Benedek pápa tevékenységében²⁴ talán még hangsúlyosabban jelenik meg a természetvédelem kérdése, s nem véletlen, hogy helyenként már „zöld pápa”-ként²⁵ is emlegetik. Megnyilatkozásaiból²⁶ két dokumentumot említenénk meg, amelyek – műfajukból fakadóan – fajsúlyosabbak a szinte mindennapinak tekinthető, ebben a témában elhangzó megnyilatkozásainál. Az egyik, a környezetvédelem problémáját is érintő dokumentum a *Caritas in veritate* enciklika²⁷, a másik pedig a

23 II. JÁNOS PÁL PÁPA – I. BARTOLOMEIOSZ ÖKUMENIKUS PÁTRIÁRKA, *Velencei Nyilatkozat*, in <http://www.teremtesvedelem.hu/content/cikk/velencei-nyilatkozat> (2012. november 15),

24 Ezzel kapcsolatosan – összevetve elődje által felvetett fontosabb gondolatokkal – lásd. GIOENI, Anna Rosaria, *Salvaguardia del creato e magistero ecclesiale* in *Rivista di Teologia Morale*, 169 (2011), 79-87

25 Pl. <http://www.ecologiaverde.com/benedicto-xvi-el-papa-ecologico/>

26 XVI. Benedek pápa ilyen jellegű megnyilatkozásainak egyik jó összefoglalója: BENEDICT XVI – KOENIG-BRICKER, Woodeene, *Ten Commandments for the Environment: Pope Benedict XVI Speaks Out for Creation and Justice*, Ave Maria Press, Notre Dame 2009.

27 XVI. BENEDEK, *Caritas in veritate enciklika* [a továbbiakban CV], Szent István Társulat, Budapest 2009.

2010-es békeszózat²⁸, amely két évtized alatt immár másodszor teszi a január 1-i üzenetek témájává a környezetvédelem kérdését.

A *Caritas in veritate* enciklikában a fejlődéssel és az emberi kötelességekkel kapcsolatos fejezetben kap helyet a környezet kérdése is. Itt miközben vallja a természetről, hogy az „... a szeretet és az igazság tervének kifejeződése. Létezésében megelőz bennünket, és életünk színtereként Isten ajándéka a számunkra. A Teremtőről szól hozzánk (vö. Róm 1,20), és az ő ember iránti szeretetéről”²⁹, egyben felhívja a figyelmet azokra a téves hangsúlyeltolódásokra, amelyek a környezethez való viszonyulásunkból fakadhatnak. Az ember és környezete viszony egyensúlyban tartásához vallja a szolidaritás elvének érvényességét (nemcsak az egyes földrészek nemzetei között, hanem a különböző generációk között is), s hangsúlyozza az illetékes tekintélyek fontos szerepét is. Fontos észrevétel a pápa úr részéről, hogy „Az a viselkedési minta, amely alapján az ember a környezettel bánik, befolyással van arra a viselkedési módra is, ahogyan önmagával bánik, és viszont” s ezzel kapcsolódóan fogalmazza meg megállapítását, amely folytonosságot mutat II. János Pál pápa tanításával is:

Ez kihívás a mai társadalom számára, hogy komolyan vizsgálja felül életstílusát, amely a világ számos részén a hedonizmus és a konzumizmus felé hajlik, és amellyel szemben a belőlük fakadó károk ellenére ez a társadalom közönyös marad. Valódi szemléletváltásra van szükség, amely arra ösztönöz minket, hogy olyan új életmódot fogadjunk el, „amelynek elemei az igaz, a szép és a jó keresése, valamint a többi emberrel alkotott közösség a közös fejlődés érdekében. Ezeknek az elemeknek kell a fogyasztási, takarékoskodási és beruházási szokásokat meghatároznia.”³⁰

28 XVI. BENEDEK, *Ha békére törekszel, védj a teremtett világot!* – üzenet a 43. Béke világnapra (2010. január 1), in <http://uj.katolikus.hu/konyv-tar.php?h=229> (2012. november 15).

29 CV 48

30 CV 51.

A szükséges szemléletváltás kialakításában XVI. Benedek nagy szerepet tulajdonít az Egyháznak is, s fontosnak látja kihangsúlyozni, hogy a természet védelme közben „az embert kell védelmeznie mindenekelőtt, saját önpusztítása ellenében”³¹. Ezzel egyben rámutat a természethez való viszonyunk alapvető problémájára, amelyet „a társadalom általános erkölcsi magatartása” határoz meg.

E szemlélet és életmód-váltás szükségességét hangsúlyozza a Pápa úr a 2010-es békeüzenetében is, amikor megállapítja „Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a környezet pusztulásának problémája arra hív minket, hogy felülvizsgáljuk életstílusunkat, valamint a fogyasztás és a termelés elterjedt modelljeit, amelyek gyakran társadalmi, környezeti, sőt gazdasági szempontból is tarthatatlanok”³². Ebből a felülvizsgálatból mindenkinek ki kell vennie a részét: úgy az egyéni életünk szintjén, mint az egyes társadalmi csoportok, vagy éppen államok szintjén, s ebben ismételtelen hangsúlyos szerepet kell vállaljon az Egyház is.

Azt, hogy a katolikus Egyház mennyire komolyan elkötelezte magát a teremtett világ védelme mellett kifejezi az a tény is, hogy a néhány évvel ezelőtt³³ megjelent *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, amely egyfajta összefoglalása az Egyház szociális tanításának, egy külön fejezetet szentel a környezetvédelem kérdésnek, s ennek terjedelme nagyobb mint a béke megőrzésére szánt részé, s közel annyi mint pl. a gazdasági életet vagy a politikai közösséget tárgyaló részé.

Összefoglalásként azt mondhatjuk, hogy:

A katolikus egyház hivatalos dokumentumai világosan megfogalmazzák az egyház álláspontját és a hívek feladatait a környezeti válság kezelésében. E szerint az Isten által teremtett világ jó, és az ember meghívása az ezzel a világgal való

---

31 CV 51.

32 XVI. BENEDEK, *Ha békére törekszel, védj a teremtett világot!*, 11.

33 Az eredeti 2004-ben, a magyar fordítása 2007 karácsonyán.

felelős sáfárkodásra szól. Napjaink ökológiai krízishelyzete az ember önhittségéből és az isteni meghívástól való eltávolodásából származik. A problémák megoldásában való részvétel olyan felelősség, amelyet egyetlen hívő ember sem háríthat el magától, és ebben a tevékenységben – túllépve az idegenkedésen és távolságtartáson – valamennyi más vallású vagy nem hívő emberrel, a civil szervezetekkel, a médiával és a kormányzatokkal is együtt kell működni. Mindez szervesen származik a Teremtő Istenben való hitből, az emberiség és a jövő nemzedékek javára.³⁴

Röviden áttekintve a fontosabb egyházi megnyilatkozásokat, amelyek érintik a környezetvédelem témáját láthatjuk egyrészt a probléma iránti érzékenységet, másrészt pedig azokat a különféle szempontokat, megközelítési módokat, amelyek – ebben az elmúlt néhány évtizedben született megnyilatkozásokban – érvényre jutnak. A továbbiakban röviden szeretném felvázolni azokat főbb kritériumokat, elveket, amelyeket a jelenlegi katolikus erkölcszociológia fontosnak tart, s amelyek egyben egyfajta útmutatást is jelenthetnek a jelenlegi ökológiai válságból való kilábalás felé.

Környezetvédelem a katolikus erkölcszociológia fényében

Amikor a katolikus morálteológia oldaláról akarunk közelíteni az ökológiai kérdésekhez, akkor mindenekelőtt az első amit tennünk kell, annak beismerése, hogy „az erkölcszociológiai elemzés számára igencsak kockázatos vállalkozás olyan kérdésekben állást foglalni, melyek komoly szakismeretet igényelnek a nem filozófiai és teológiai jellegű tudományok területén is”³⁵. Ugyanakkor látnunk kell azt is – ahogy már korábban

---

34 JÁVOR Benedek, *A katolikus tanítás és az ökológia*, 23.

35 HARSÁNYI Pál Ottó, *Tájékozódás az ökofilozófiai irányzatok sokaságában és a keresztény környezetetika kulcspontjai*, in <http://www.teremtesvedelem.hu/korlevel/korlevel2#2> (2012. november 15)

utaltunk rá –, hogy több ökológiai jellegű írás, irányzat³⁶ éppen a kereszténység nyugati formáját teszi felelőssé az elsősorban iparilag fejlett társadalmakban tapasztalható ember és környezete közötti egyensúlyfelbomlásért. Másrészt, s talán ez a döntőbb érv, látva azokat a problémákat, amelyekkel mai világunk szembesül, már az első időszakról az erkölcszociológusok készíttetését érezték arra, hogy más filozófiai irányzatokkal együtt – a keresztény hit fényénél – választ keressenek a fejlődés és a környezet kapcsolatából felmerülő kérdésekre.

A természet, illetve a globális ökológiai rendszerek pusztulásával való szembenézés öko-filozófiai – s ehhez kapcsolódóan ökoteológiai – gondolkodás első lépése az ember és a környezete – a teremtett világ – kapcsolatának a vizsgálata kell, hogy legyen, hisz végső soron ide vezethető vissza minden történés, ami ebbe a témakörbe tartozik, s ennek következtében itt keresendő az az ideológiai háttér, amely a különböző környezetvédő és zöld mozgalmak mozgatórugóját jelenti.

A különböző ökológiai vitákban – az előbb említett ember-környezet viszony bemutatására – két személet köré csoportosíthatók a fontosabb irányzatok: egy antropocentrikus (emberközpontú) szemléletre s egy ezzel szembehelyezkedő véleménycsoportra³⁷.

---

36 Elsők között pl. a már klasszikusnak számító – korábban idézett – WHITE, Lynn Townsend, Jr., *The Historical Roots of Our Ecologic Crisis*, de későbbi szerzők is.

37 Ezen nézetek rövidebb bemutatása Harsányi Pál Ottó fent említett cikke, ill. HARSÁNYI Pál Ottó, *Az ember felelőssége a teremtett világgal szemben: Isten gondoskodó uralmában történő részvétel*, in *Erkölcszociológiai tanulmányok* 9., Jel Kiadó, Budapest 2009, 45-66, részletesebben pedig lásd. PETRINI, Carlo, *Bioetica, ambiente, rischio: evidenze, problematicità, documenti istituzionali nel mondo*, Rubbettino, 2003, RUSSO, Giovanni, *Bioetica e questione ambientale*, Elledici, Leumann (Torino) 2010; ugyanabban a témában jó összefoglaló TURGYONYI Zoltán, *Szeressék-e a keresztények a hímlővírusokat? Az antropocentrizmus ökoteológiai kritikájáról*, in <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/tzliget1.htm> (2012. november 10).

Az antropocentrikus szemlélet által befolyásolt ökológiai nézetek alaptétele, hogy az emberen kívüli teremtett világot az ember számára hasznos volta miatt kell tiszteletbe tartani, védeni és őrizni. Ez a nyugati gondolkodásmódra – kezdve egészen a görög filozófiától – jellemző megközelítésmód az embernek tulajdonít erkölcsi értéket, s így mindenféle beavatkozás etikus voltának alapkritériuma az emberi személy. Az ide tartozó nézetek két véglet között helyezkednek el: az erős vagy radikális antropocentrizmus és a gyenge vagy kiegyensúlyozott antropocentrizmus között.

Az első véglet kifogyhatatlan természeti erőforrásokat feltételez, s eléggé rövidlátó és egoista módon feltételezi, hogy a technikai vívmányok előbb-utóbb minden problémára megoldást nyújtanak. Ezért az ember szabadon uralkodhat a természet felett, mindenféle korlátozás nélkül gazdálkodhat az erőforrásokkal. Habár a tudósok között ennek a nézetnek kevés követője van, hisz könnyű belátni helytelen voltát s súlyos következményeit, az emberek jelentős része mégis e gondolkodásmód szerint él.

Az antropocentrikus nézetek másik vonulata a gyenge vagy kiegyensúlyozott antropocentrizmus szerint az embernek, annak ellenére, hogy különleges helyet foglal el a világ rendjében léteznek – legalább közvetett – kötelességei a természettel szemben. Ezek a kötelességek alapvetően az egész emberiség, illetve az elkövetkezendő generációk iránti felelősségből fakadnak. Így a gondolkodás középpontjában a természeti erőforrásokból kiaknázható legnagyobb és hosszabb távon fenntartható haszon áll. Tehát tulajdonképpen itt sincs a természetnek önértéke, hanem pusztán csak az ember számára nyújtott haszon miatt kell védelemben részesíteni: főleg az erőforrások elpazarlását és rossz felhasználást kell megszüntetni.

Láthatjuk, hogy a radikális és a kiegyensúlyozott antropocentrizmus között igazából csak hangsúlybeli eltolódás van: a második egy nagyobb időbeli horizontban gondolkodik, szem előtt tartja a jövőendő generációk érdekeit, s ebből fakadóan tűzi

ki célul az ökológiai rendszerek minél jobb megőrzését, a lehető legkevesebb átalakítást.

Az antropocentrikus modellek hátránya, annak mind az erős, mind pedig a kiegyensúlyozott formáját tekintve, hogy nem alapozzák meg az embernek a természeti környezettel szembeni azon kötelességeit, melyek túlmutatnak a közvetlen emberi hasznosság szempontjain. ... Az alapkérdés változatlan marad: ha a fő szempont az ember számára történő hasznosság, akkor mindaz, ami hasznos, egyben etikus is. Az antropocentrizmus, annak ellenére, hogy számos tekintetben hasznos, nem képezheti alapját egy elkötelezett környezetet tisztelő és védő szemléletnek, és nem képes az ökológiai problémák teljes körének megoldására sem.³⁸

Az antropocentrikus nézőponttal szemben álló megközelítések már nem az embert tartják az univerzum középpontjának, s ebből fakadóan a környezet védelmének fontosságára már nem az emberi hasznosság szemszögéből néznek, hanem a természet védelmét kiemelkedően fontosnak tartják azon túlmenően is. Az ide sorolható megközelítésekben nagyjából két fejlődési vonal különíthet el: az egyik a természetnek tulajdonít egy sajátos önértéket, ami megalapozza annak tiszteletbetartását, a másik pedig egy ún. pszichológiaikozmológiai jellegű megközelítés, aminek egyik megnyilvánulása a „mély ökológia” (Deep Ecology).

A természetnek önértéket tulajdonító elméletek abból a megfontolásból indulnak ki, hogy a föld, ill. az általunk ismert természet egy folyamatban alakult ki, s ennek a folyamatnak az egyes részei szorosan összefüggnek egymással. Ennek eredménye az, hogy a föld természetes világa – a rajta, benne található élőlényekkel és élettelen elemekkel együtt – egy harmonikus egységet, egy globális ökoszisztémát alkot, amelynek dinamikus egyensúlyi állapota van. Ennek a nagy rendszernek

38 HARSÁNYI Pál Ottó, *Tájékozódás az ökofilozófiai irányzatok sokaságában és a keresztény környezetetika kulcspontjai*, in <http://www.teremtesvedelem.hu/korlevel/korlevel2#2> (2012. november 15).

minden egyes része önálló, objektív értékkel rendelkezik. Attól függően, hogy ez az önérték kit illet meg, szoktak beszélni ökocentrikus irányzatokról, amikor minden élő és élettelen létező ilyen értékkel rendelkezik, ill. biocentrikus irányzatokról, ahol pusztán csak az élőlények rendelkeznek ezzel az önértékkel. Ezekben a megközelítésekben az ember – aki egy része ennek a szisztémának – helyzete annyiban sajátos, hogy értelmes révén képes a föld állapotának tudatos megváltoztatására. Ezért az embernek, etikai szempontból erkölcsi feladata, hogy minden egyes létező vagy élőlény értékét elismerje, s ezáltal biztosítsa az ökológiai rendszer természetes egyensúlyát. Tehát ezekben a megközelítésekben ez a harmonikus rendszer határozza meg az értékrendet, s ennek fenntartása a cselekvő ember számára erkölcsi kötelezettséget jelent.

Az antropocentrikus megközelítéssel szembeálló elméletek másik irányvonala a pszichológiaikozmológiai szemlélet, amelynek fő jellemvonása, hogy az egész természetet egy holisztikus egységben szemléli, s hangsúlyozza, hogy minden létezőnek ki kell használnia a lehetőségeit, hogy önmagát a legteljesebb mértékbe kibontakoztassa. Ez a megközelítés túltekint a „felületes” ökológiai szemléleten – szerinte minden korábban említett megközelítés ide tartozik – s egy „mély ökológiát” képvisel, amely feltételez egy személy határain túlmutató lelkiismeretet, s ebben természet és természeti környezet egyes lényei szinte részét képezik magának az embernek. Ez a megközelítés főleg a hinduizmusból, buddhizmusból merít, s New Age különböző áramlataiban örvend nagy népszerűségnek.

Az antropocentrizmussal szembeálló nézetekkel kapcsolatosan szembesülünk néhány problémával: egyrészt nem sikerül számukra megalapozniuk, hogy azt az önértéket, amellyel minden létező rendelkezik, honnan is nyeri világ; másrészt pedig nem tudják kellőképpen megindokolni az egyes létezőkkel szembeni eltérő bánásmódot sem. Közös hiányosság bennük, hogy nem vesznek tudomást az ember és a más teremt-

mények közötti ontológiai és biológiai különbségekről, miközben értékfilozófiai szempontból összekeverik az embert a környezet egyéb létezőivel.

A különböző szemléletek felvázolása után feltehető a kérdés, hogy hova helyezhető el a keresztény – jelen esetben katolikus – környezet-etika? Melyek azok a fontosabb vonások, amelyek ezt jellemzik? Milyen utat mutat ez számunkra a jelenlegi – kétségtelen – válsághelyzetből?

Mivel az erkölcsoteológia számára – már a II. Vatikáni Zsinat megközelítése fényében is³⁹ – fontos a Szentírásra való támaszkodás, ezért érdemes egy pillantást vetni a Biblia üzenetére, annál is inkább mert ez egyben választ is adhat arra a kérdésre, amelyet a legelején felvetettünk, hogy vajon a bibliai teremtéstörténet a végső oka a jelenkori ökológiai problémáknak. Ezért, anélkül hogy részletes exegetikai fejtegetésbe bocsátkoznánk mindenképpen néhány szót kell ejteni a bibliai teremtéstörténetekről, hisz ezek félreértelmezése adhat alapot az „ortodox keresztény agresszió” jellegű vádaknak, de ezen szentírási helyekből kiindulva érthető meg a katolikus tanítás ökológiai vonatkozásai is.

Az első teremtéstörténetben hangzik el a Teremtő részéről a Lynn White által bűnösnek kikiáltott ominózus kijelentés, hogy „Hajtsátok azt [ti. a földet] uralmatok alá, és uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain, és minden állaton, amely mozog a földön!”⁴⁰, ami a felületes olvasóban valóban könnyen keltetheti azt a látszatot, hogy itt a természet felett gyakorolt önkényes, erőszakos és korlátlan kizsákmányolás törvényesítéséről van szó. Pedig ha a szentírási vers bevezetőjét nézzük láthatjuk, hogy itt inkább egy áldásról van szó, amellyel az Isten

---

39 Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Optatum totius határozata a papnevelésről* (1965. október 28), in *A II. vatikáni zsinat tanítása*, Szent István Társulat, Budapest é.n., 16.

40 Ter 1,28b.

fordul az ő képére is hasonlatosságára teremtett emberhez⁴¹. S valami hasonlót mutat az a két kifejezés is, amely itt az emberi hatalomra utal: az *uralma alá hajtani*, illetve az *uralkodni* kifejezések. Az előbbi – a héber kabash – elsősorban egy területnek a tulajdonba vételét/adását jelenti: a Teremtő átadja, ajándékba adja az embernek a földet, mint a számára szükséges életteret. A második kifejezés – a radah – amely az állatok fölötti uralkodásra vonatkozik, a királyi tisztséggel együtt járó feladatra utal, amely, az ókori megközelítésben egy felelősségteljes tevékenységet jelentett, amelyhez szorosan hozzátartozik a vezetni, a terelni, a legeltetni feladatkör is: tehát az ember tulajdonképpen a teremtett világ pásztorává válik ezen áldás által⁴².

Még egyértelműbb az ember feladata, ha a második teremtéstörténetet nézzük: a földből alkotott ember, egy földi teremtmény, aki százféle módon kapcsolódik a természethez, s akit a Teremtő azért helyez az Éden kertjébe, hogy „hogyművelje és őrizze meg”⁴³. Az első ige – az *abad* – a szolgálathoz és a kultuszhoz kapcsolódik az Ószövetség szóhasználatában, a második pedig – a *shamar* – az őr feladatára utal, akinek az a küldetése, hogy megakadályozza egy elkerített területre való illetéktelen behatolást, illetve a parancs hűségese megtartására felügyeljen.

Ezekben a megközelítésekben tehát az ember inkább egyfajta gondnoka, sáfára a teremtett világnak, ami nem egy korlátok nélküli hatalmat jelent egy bizonyos területen, hanem sokkal inkább egy olyan szolgát, akit a gazda kiemel a többi

---

41 Ezen „áldás-teológia” hangsúlyozója Claus Westermann, aki több írásában is foglalkozott ezzel a megközelítéssel (ennek rövid bemutatását, részletes bibliográfiai utalásokkal lásd. MORANDINI, Simone, *Teologia ed ecologia*, Morcelliana, Brescia 2005, 117–147).

42 Egyesek szerint nem véletlen, hogy – a következő versben – amikor szóba kerül a növény, illetve az állatvilág felhasználhatósága, akkor az ember lehetőségei közé nem kerül be az állatok megölése: az ember nem az élet és halál ura, hanem felelős sáfára és kormányzója a teremtett világnak.

43 Ter 2,15.

közül, de azért, hogy nap mint nap kiadja a többiek részét az élelemből: így az ember számára adott hatalom egy meghatározott célra irányul: a mindvégig a Teremtő Isten tulajdonába tartozó földön elfogadni és minden létező számára továbbadni az általa kapott áldást⁴⁴

E biblikus kitérő után röviden felvázolhatjuk azokat a fontosabb meglátásokat, amelyek a katolikus ökológia számára a legalapvetőbb paramétereket meghatározzák.

Elsősorban tehát látnunk kell, hogy a keresztény környezetetika alapját a keresztény hit képezi, s ennek a létező világra vonatkozó első meglátása, hogy minden létező Istentől származik. Tehát a természet Istentől függő valóság, amelynek – Isten akaratából fakadóan – saját dinamikája és saját törvényei vannak. Így az első alaptétel, amelyet egy keresztény ökológiával kapcsolatosan kimondhatunk az az, hogy a világ a teremtés gyümölcse: Isten szabad és önközlő teremtői tettel hív a létbe minden létezőt. Ennek ősképe az Atyának a Fiúhoz fűződő teológiai-ontológiai kapcsolatában van, s igazából csak ennek a kommuniónak és kommunikációnak a dinamizmusából érthető meg a teremtett világ léte és az ember teológiai pozíciója⁴⁵.

Ez a szeretettől vezérelt teremtő aktus adja meg a teremtményeknek az értékét: tehát minden teremtett valóság önértékkel és létbe írt céllal rendelkezik. Így tehát nemcsak az ember rendelkezik önértékkel, hanem minden teremtmény is, hisz mindannyian ugyanabból a teremtő létből részesülnek⁴⁶. Azonban az egyes teremtmények természettudományos szempontból eltérő komplexitással, érző képességgel, öntudattal

---

44 Vö. MORANDINI, Simone, *Teologia ed ecologia*, 133.

45 Ennek részletes kifejtését olvashatjuk magyar nyelven pl. PUSKÁS Attila, *A teremtés teológiája*, Szent István Társulat, Budapest 2006 című munkájában.

46 Fontos kihangsúlyozni, hogy ez az önérték messze meghalad minden eszközértéket: tehát a teremtett világnak az értéke jóval több annál, mint ami abból származik, hogy mennyire tud hozzájárulni az emberiség fennmaradásához, fejlődéséhez.

rendelkeznek; metafizikailag: különböző mértékben részesülnek a létből. Ebből fakad a teremtmények sajátos értékrangsora, amely megfelel ontológiai hierarchiájuknak is.

Harmadsorban a katolikus erkölcszociológia alapján kimondhatjuk, hogy a teremtményeknek nemcsak a léthez, hanem a saját törvényeiknek megfelelő létezéshez is joguk van, ahogy a *Sollicitudo Rei Socialis* fogalmaz: „...figyelembe kell venni minden létező sajátos törvényeit, melyek egy meghatározott rendszerben egymással szorosan összefüggenek, amely maga a kozmosz”⁴⁷. Ez magába foglalja azt, hogy a természeti törvények iránymutatásként és határként szolgálnak az ember számára, s – a környezetetikának megfelelően – ezeket tiszteletbe kell tartania, amikor olyan tevékenységet végez, amely hatással van a természetre: nem szabad felforgatnia a természetben jelenlévő alapvető rendezettségét.

Fontos kiemelni azt a szempontot is, hogy a természet valódi értéke nem pusztán csak az ember számára való hasznosság fényében határozható meg, hanem – elsősorban – a Teremtő szerető szándékára figyelve. Ezért „ha Isten feledésbe merül, maga a teremtmény érthetatlenné válik”⁴⁸. S éppen abban áll az ökológiai krízis gyökere, hogy az ember – saját maga önelégültségébe bezárkózva – szem elől tévesztette a természetnek Istentől kijelölt célját.

Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell azt is, hogy – a kinyilatkoztatás fényében – az emberre sajátos feladat hárul a természethez való viszonyban: s ez a teremtésben való részvételben és a gondoskodó uralomban kell megvalósulnia:

Mivel az ember arra hivatott, hogy művelje és őrizze a világ kertjét, különleges felelősséggel tartozik az élő környezetért, azaz a teremtésért, melyet Isten személyes méltósága, élete szolgálatába állított, de nemcsak a jelen, hanem a jövőendő szempontjából is. Ez az ökológiai kérdés – melynek terjedelme az élőlények fajtáinak és a különböző életformák környe-

---

47 SRS 34.

48 GS 36.

zetének megőrzésétől a szorosan vett »emberi ökológiáig« (humánökológiáig) tart –, melynek a Szentírás lapjain oly világos és határozott etikai indítékai vannak az élet, és minden élet nagy javának megőrzésére. Valójában ugyanis az uralom, melyet a Teremtő az emberre bízott, nem abszolút hatalom, sem a 'használni és visszaélni vele' szabadságáról nincs szó, sem a dolgokkal nem rendelkezhet kénye-kedve szerint. ... Az ember Isten képére és hasonlatosságára lett megalkotva, hogy saját hivatását betöltse, amelyben Isten viselkedési mintaként szolgál a számára. Ahogy a világ Ura és Teremtője bölcs, irgalmas és gondviselő Istenként nyilatkoztatta ki magát, ugyanúgy kell tennie az embernek is, aki arra hivatott, hogy szentségben és igazságban részt vállaljon a világ és az élet fölötti isteni uralomból.⁴⁹

A fentiek alapján, ha a korábban említett rendszerben el akarjuk helyezni a katolikus ökológiai etikát, akkor azt mondhatjuk, hogy ez egy relatív antropocentrizmus lehet. Ebben a kifejezésben az antropocentrizmus arra utal, hogy tudatosítjuk az embernek a teremtés egészében betöltött kítüntetett szerepét, „amennyiben Istennel való kapcsolatát cselekvő erkölcsi alanyként értékteremtő tevékenységében éli meg”. Ugyanakkor fontos a relatív jelző is, mert ezt a tevékenységet nem autonóm módon, hanem annak a Teremtőtől kapott felelősségnek a tudatában kell végeznie, amely az embertársaival, ill. az egész teremtett világgal szembeni megnyilatkozásában meg kell jelennie.⁵⁰

Ahhoz, hogy jelenlegi – s egyre súlyosabbá váló – ökológiai krízisből kiutat találjunk szükséges, hogy az előbbi elvekből konkrét cselekvési minták rajzolódjanak ki, hisz végül is ezek vezethetnek a probléma megoldásához, vagy legalábbis enyhítéséhez. A konkrét cselekvésnek egyik előfeltétele az ökológiai megtérés, ami semmiképpen nem a fenyegetettségérzésből kellene kiinduljon (mert akkor eleve kudarcra van

---

49 HARSÁNYI Pál Ottó, *Tájékozódás az ökofilozófiai irányzatok sokaságában...*

50 Vö. HARSÁNYI Pál Ottó, *Tájékozódás az ökofilozófiai irányzatok sokaságában...*

ítélve), hanem a gondolkodásmódnak egy olyan átalakításából, amely egy másfajta jövőképből indul ki, s amely a reménytől mozgatva, hiszi, hogy az emberiségnek még van jövője ezen a földtekén⁵¹.

Korábban utaltunk rá, hogy a jelenkori ökológiai probléma hátterében részben az a tévedés áll, hogy a haladás, a gazdaság fejlődés érdekében bármi megengedhető. Az ökológiai megtérés – ami tulajdonképpen egy mentalitásváltást feltételez – alapvetően annak a meggyőződésnek az elsajátítását jelenti, hogy nem a gazdaság, a fejlődés a legfontosabb kritérium, hanem „az élet, és mindenekelőtt az emberi méltóság tisztelete az alapvető vezérlő elve mindenfajta egészséges gazdaság, ipari és tudományos fejlődésnek.”⁵²

Ennek a mentalitásváltásnak a következő lépése az életmódunk felülvizsgálata kell, hogy legyen – s ez talán a gyakorlatban a legnehezebb. Ugyanis a modern kor embere – éppen az ipari fejlődés spiráljától elkapva és befolyásolva – egy fogyasztásra és gyönyörre beállított életformát tett magáévá. Sajnos az ökológiai krízishelyzetből csak ennek egy homlok-egyenest ellenmondó életformán át van kiút: egyrészt a szolidaritás és másokkal való megosztás, másrészt pedig az egyszerűség, mértékletesség, az önuralom és lemondás lehetnek azok a fogózópontok, amelyek a helyes irányba segíthetnek bennünket. S ez abból a szempontból is nehéz, hogy ezer és ezer módon szinte gúzsba köt bennünket az individualista, konzumista, hedonista rendszer, ami majdnem lehetetlenné teszi a mókuskerékből való kilépés lehetőségét.

Ezért nem elég az egyes ember életmódjának a felülvizsgálata, „megtérése”, hanem szükség van olyan politikai „hátszélre”, ami megkönnyíti ezt a szemléletváltást. Végző

---

51 Ezen a téren előremutató gondolatokat olvashatunk BARITZ Sarolta Laura OP, *Remény. A keresztény ökológiai etika végső értelme*, in *A Szív*, 2010. június-július, 16–18.

52 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Békesség a teremtő Istennel, békesség az egész teremtett világgal*, 7.

sonon egy jó értelemben vett politikának ebben az irányba kell mutatnia, hisz a helyes és jó értelemben vett politikai cselekvésnek az alapját és végső célját a közjó művelése, előmozdítása adja. S napjainkban kétségtelen, hogy a közjó egyik alkotóeleme éppen az ökológiai egyensúly. S abból kifolyólag, hogy a környezetvédelmi problémát nem ismernek országhatárokat, ezért ez a politikai szemléletváltás, csak akkor bizonyulhat igazán sikeresnek, ha ez globális méreteket ölt.

Ahhoz, hogy ez az ökológiai megtérés bekövetkezhesen szükség van egy ökológiai pedagógiára, egy ökopedagógiára, amely az egyes embereket, s ezáltal a társadalmat megtanítja az élet megfelelő tiszteletére, a természet önértékének felfedezésére, s az ebből fakadó konkrét cselekvési formák elsajátítására. Mivel egy jó pedagógiában mindig példaképekre van szükségünk a továbbiakban – röviden – egy olyan példát szeretnék bemutatni, amely nemcsak számunkra kedves, hanem az egyházi dokumentumokban is gyakran előkerül, s ez Assisi szent Ferenc.

Egy példa – Assisi Szent Ferenc

1979 novemberében II. János Pál pápa, az *Inter sanctos*⁵³ kezdetű apostoli levelével Assisi Szent Ferencet az ökológiát művelők védőszentjévé nevezte ki. S habár Szent Ferenc életrajzából nem derül ki számunkra, hogy egy kifejezett Green peace-aktivista lett volna, mégis a környezethez, a teremtett világhoz való viszonya nagyon is példaértékűvé teszi az ő személyét nemcsak egy igazi környezetvédő számára, hanem a

---

53 IOANNIS PAULI II, Littera Apostolica Inter Sanctos, S. Franciscus Assisensis Caelestis Patronus Oecologiae Cultorum eligitur, in http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_letters/1979/documents/hf_jp-ii-apl_19791129_inter-sanctos_lt.html

teremtett világ iránt tudatos felelősséget érző minden ember számára is.⁵⁴

Most amikor az ő személyét szeretnénk példaként állítani, akkor rögtön tisztáznunk kell, hogy írásaiban, illetve a róla szóló írásokban hiába keresünk egy környezetetikai rendszert. Ferenc életpéldája elsősorban nem etika, hanem lelkeség, ami a teremtmények iránti szimpátiából forraszik és egy testvéri viselkedésben ölt testet, amely önkéntelenül is magában hordozza a természet és minden létező iránti tiszteletet. S ez fontos: mert az etika elsősorban egyfajta felszólítást jelent, hogy „tedd ezt”, de a lelkeség, a misztika inkább egy személyes részvételre „csábít”. Napjainkban, amikor amúgy is megkérdőjeleződik minden tekintély, minden norma, talán nem is egy hideg etikára, hanem vonzó példára van szükség, amely elsegíthet arra, hogy ökológikusan gondolkodjunk, érezzünk, cselekedjünk és testvéri kapcsolatokat építsünk.⁵⁵

Ha Szent Ferenc írásait nézzük nem találkozunk benne az általános értelemben vett „természet” kifejezéssel sem; ő a konkrét dolgokat szerette, s használta: a vizet, a napot, a holdat, a földet stb., tehát mindazt, ami a természetet alkotja. S ebben a konkrétságban olyan fontosnak tartja a madarakat, hogy prédikál számukra, de szól a halakhoz, vagy éppen a nyulakhoz, sőt kiemelt figyelmet szentel a tűznek, a köveknek is.⁵⁶ Tehát Ferenc a környező világ minden egyes elemét észreveszi, tudatosan kezeli, figyelmet fordít rá. S talán ez az egyik, amire megtanít bennünket: a teremtmények iránti testvéri szolidaritás. Ennek alapja az Istenkapcsolatában keresendő: Ferenc megérti,

---

54 Első ajánlója erre a „feladatra” éppen a korábban említett Lynn White volt.

55 Vö. MERINO, José Antonio, *Francesco di Assisi e l'ecologia*, Edizioni Messaggero, Padova 2010, 126–127.

56 S ez talán nem véletlen, hisz Ferenc – több más evangéliumi helyhez hasonlóan – a Mk 16,15-ben található felszólítást („Menjetek az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek”) igyekezett a maga radikalitásában megélni.

hogy az ő Teremtője az a napnak, a holdnak, a víznek, a tűznek is a Teremtője, s ettől válik számára fontossá a Nap-fivér, a Hold-nővér, a Víz-hugunk, a Tűz-bátyánk. Így az interperszonális kapcsolatokat – a Teremtő oldaláról szemlélve – kiterjeszti egészen az alsóbb rendű teremtményekre is, s észreveszi azt is, hogy nemcsak az eredetük azonos (teremtés), hanem a sorsuk is szorosan összefügg (megváltás).⁵⁷ S hogy itt nemcsak egy egyoldalú kapcsolatról, hanem dialógusról van szó, azt gyakran láthatjuk a róla szóló életrajzokban is.⁵⁸

Szent Ferenc életrajzát nézve egyértelmű, hogy ő sem egyből jut el erre az állapotra, a teremtményekkel való ilyen viszonyra:⁵⁹ ez részben egy komoly döntésből áll, másrészt pedig egy hosszú folyamatnak az eredménye, amelyet Ferenc „bűnbánattartás”-nak nevez. Ennek az elemei a szenvedés, az engedelmesség, önmegtágadás, s ezek segítik el Ferencet arra a békére, öröme, szabadságra, szeretetre, ami miatt tisztelettel/irigykedve tekintünk rá. Assisi szegénykéjének a természettel való kapcsolatát alapvetően meghatározta az a meggyőződés is, hogy a teremtő és megváltó Isten kifejezi önmagát az ő művei által is: ezért csodálta Ferenc a természetet, hallgatta annak hangját s megénekelte szépségeit, s ezt szerette volna mások számára is közvetíteni. Nem véletlen, hogy a Naphimnusz megírását a következőképpen magyarázza:

Ezért az Úr dicséretére, a mi vigasztalásunkra és szomszédaink épülésére új dicsőítő éneket akarok szerezni az Úr teremtményeiről, melyeket nap mint nap használunk, és

57 Itt mindenképpen fontos kihangsúlyoznunk, hogy Ferenc teremtmények iránti nagy figyelme egészen más, mint pl. P. Taylor biocentrizmusa. Vö. MIZONI, John, *St. Francis, Paul Taylor, and Franciscan Biocentrism*, in *Environmental Ethics*, 26 (2004), 41–56.

58 Vö. pl. *Legenda Major*, 8,9-10; *ICelanói*, 58 és 59, ill. a *Fioretti* különböző történetei.

59 Vö. GIOVANNI PAOLO II, *Lettera ai ministri generali degli ordini francescani nell’VIII centenario della nascita di San Francesco*, in http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/letters/1982/documents/hf_jp-ii_let_19820815_ordini-francescani_it.html

amelyek nélkül nem élhetünk, de melyek által az emberi nem súlyosan vét Teremtője ellen. Naponta hálátlanok vagyunk ekkora kegyelemért, mert nem dicsérjük úgy Teremtőnket és minden jó adományozóját, ahogy illenék⁶⁰

Ferenc életében lépten-nyomon tetten érhető az élet iránti tisztelet: s habár tudatában van annak, hogy joga van uralkodni a teremtményeken, azzal is tisztában van, hogy ezeket az ember nem használhatja ki Isten akaratának, illetve saját természetüknek ellentmondó módon. Az *Erények dicsérete* című írása tanúskodik arról, hogy a bölcsesség, a szegénység, az alázat, a szeretet és az egyszerűség erényei segítik igazán megérteni a teremtett világot, s egyben megadják az azokhoz való viszonyulás helyes módját is.⁶¹

Ezen a ponton fontos megemlítenünk Ferencnek a munkához való viszonyát, mert ez is sokat elárul arról, hogy hogyan is látja ő az ember helyét a teremtett világban. Assisi szegénykéje írásaiban a „munka kegyelmé”-ről beszél,⁶² s ez a hozzáállása segítette őt arra, hogy ne uralkodni akarjon a természetben, hanem – éppen Isten akaratának megfelelően – felelős gondozója, őrzője legyen a teremtett világnak.

---

60 *Perugiai legenda*, 43.

61 E gondolatnak részletesebb kifejtését találhatjuk meg a SALOMONE, Mario, *Under the Sign of Saint Francis: Catholics, Ethics of Responsibility, and Environmental Education*, in *Canadian Journal of Environmental Education*, 11 (2006), 74–87.

62 A ferences munkafogalomról lásd. PELLEGRINI, Luigi, *De modo di lavorare*, in MARANESI, Pietro (a cura di), *La regola di frate Francesco. Eredità e sfida*, Editrici Francescane, Padova 2012, 351–372; BUFFON, Giuseppe, *Con le mie mani. La grazia del lavoro nella tradizione francescana*, Edizioni Porziuncola, Assisi 2009, illetve magyar nyelven egy rövid összefoglaló az ORBÁN Szabolcs, *A példaadás kedvéért és a henyélés elkerülése végett. Vázlatok a munka fogalmához a jelenkori erkölcssteológia és ferences lelkiség fényében*, in *Ideje az emlékezésnek. Liber amicorum: a 60 éves Marton József köszöntése*, Szerkesztették: Nóda Mózes - Zamfir Korina - Diósi Dávid - Bodó Márta, Szent István Társulat – Verbum, Budapest – Kolozsvár, 2010, 289–298.

S nem utolsó sorban, mint komoly – s nem vallásos természetvédők által is elismert – követendő példát Ferenc szegénységét kell kiemelnünk, amit esetleg szerényebb életmódnak is fordíthatnánk. S ezt mindenképp meg kell tennünk, mert ez a példa lehet az utolsó mentsvár, amely megmentheti az emberiséget attól a katasztrófától, amely felé a fogyasztás logikája hajszolja, akkor amikor a természeti kincsek esztelen és felelőtlen kizsákmányolására készíti.⁶³ Ehhez kapcsolódóan érdemes megemlítenünk azt, hogy Szent Ferenc számára a szegénység soha nem egy cél volt, hanem inkább egy olyan tudatos választás,⁶⁴ amely alapvetően összefügg az értünk megtestesült második isteni személy, Jézus Krisztus követésével: tehát Ferenc azért választotta a szegénységet – amelyet „szent” jelzővel lát el –, mert ebben látja a Krisztus-követés módját. Az assisibeli szent szegénysége egy következménye a megtapasztalt szeretetnek. S talán ennek is tulajdonítható, hogy a szegénység gyakorlásában nem megy el a végletekig: bizonyos eszközöket, a munkaszerszámokat kifejezetten meg is enged a testvérek számára.⁶⁵ Egy dolgot, magatartást viszont következetesen elutasít, s ezt a szent szegénységgel teljesen összeegyeztethetetlen tartja: a kisajátítást.⁶⁶ Sőt, ehhez kapcsos-

63 Ezzel kapcsolatosan átgondolásra érdemesek az alábbi írásban felvetett gondolatok: BIAGGI, Lorenzo, *Il ritorno della sobrietà per necessità o per la scelta?*, in *Rivista di Teologia Morale* (165) 2010, 25-30, főleg, hogyha számot vetünk azzal is, hogy a következőkre nézve milyen lehetőségek állnak az emberiség előtt, vö. VÉGH László – SZÁM Dorottya – HETESI Zsolt, *Utolsó kísérlet. Híradás a föld állapotáról*, Kairosz kiadó, Budapest 2008, különösen is 209–226 oldalak.

64 Itt kell megemlítenünk, hogy Ferenc szegénység-választása alapvetően a megtérésével függ össze: hisz ifjúkorát az „újjgazdag” kereskedősalád egyetlen gyermekeként töltötte, amelynek folyamán volt alkalma belekóstolni a felelőtlen gazdagságtól jellemzett életformába is.

65 S itt nemcsak a legszükségesebbekről van szó, hanem olyan eszközökről, amelyek alkalmasak a munkavégzésre (vö. Rnb 7,9).

66 Nem véletlen, hogy a regulák (vö. Rnb 7,13, ill. Rb 7,1) nem is szegénységről beszélnek, hanem amit Ferenc nyomatékosan aláhúz az a „sine proprio”, tehát tulajdon nélkülség (s ez nemcsak anyagiakra vonat-

lódva ő éppen ebben látja a bűn lényegét, hogy az ember nem megfelelően használja fel a földi javakat: kisajátítja azokat magának, s megfélekedzik arról, hogy mindezeket Istentől kapja, ezért Ferenc számára minden bűn az ember életében a javak hűtlen kezeléséből, pontosabban kisajátításából fakad. Talán ezen a magatartás aktualitását kellene a modern embernek is felismernie: ne úgy élni a rendelkezésünkre álló természeti javakkal, mintha azok csak a mieink volnánk, s ezért az legyen a legfőbb törekvésünk, hogy minél többet kihasználjunk, kisajátítsunk magunknak, hanem éppen ennek az ellenkezőjeként tudjunk megelégedni azzal, amely a legalapvetőbb szükségletek kielégítéséhez feltétlenül szükséges, s a többitől meglegyünk képesek lemondani.

Ehhez viszont egy gondolkodásbeli váltásra volna szükség, ami segíthet oda eljutni, hogy a cselekedetek szintjén is történhessenek olyan előrelépések, amelyek egy jobb jövő reményét hordozzák magukban. E gondolkodásbeli váltáshoz egy olasz ferences testvér – a ferences lelkiségből kiindulva – egy „dekalógust” állított össze,⁶⁷ amely közelebb vihet bennünket e „megtéréshez”. Ennek lépései (többek között): a természet valóságos és költői vonatkozásainak felismerése; tudatos jelenlét a minket is körülölelő világban; annak felismerése, hogy testünk minden elemével kapcsolódunk a minket körülvevő természethez; a környezeti problémák felismerésére való készség; egy ökológiai pedagógiára való nyitottság stb. De e lépések kötelező betartása nélkül is – kétségtelen – hogy Szent Ferenc lelkiisége, az ő viszonya a teremtett világhoz, annak minden kis eleméhez közelebb vihet bennünket ahhoz, hogy a minket körülvevő természet ne ellenségünké váljon, hanem egyre inkább egy olyan környezetté, amely emberi kiteljesedésünk helyszíne és elősegítője.

---

kozik, hanem pl. hivatalra, vagy éppen a saját akarathoz való ragaszkodásra is (vö. Int 2,3).

67 Vö. MERINO, José Antonio, *Francesco di Assisi e l'ecologia* 129–132.

Remélem, hogy Szent Ferenc példája segít abban, hogy örök-ké éljen bennünk a „testvériség” érzése mindazokkal a javakkal és szépségekkel, amelyeket a Mindenható Isten teremtett. És emlékeztessen minket tiszteletük és megőrzésük súlyos kötelességére, annak a még nagyobb és magasabb szintű testvériségnek a fényében, amely az emberiséget fűzi egybe.⁶⁸

---

68 II. JÁNOS PÁL PÁPA, *Békesség a teremtő Istennel, békesség az egész teremtett világgal*, 16.